

В І Д Г У К

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» **Білавич Галини Василівни** на дисертаційну роботу **Чубінської Наталії Богданівни «Організаційно-виховні аспекти діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні (друга половина XX століття)»**, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – історія педагогіки та загальна педагогіка

Сьогодні українська освіта переживає складний етап реформування, що вимагає пошуку нової моделі управління закладом освіти та зміну якостей і функцій директора школи, якого зазвичай уособлюють з менеджером нового типу, лідером нового формату. З огляду на це організаційні та виховні аспекти стають пріоритетними, оскільки визначають цілі, принципи й методи життєдіяльності школи та всіх її суб'єктів. Сучасні труднощі вітчизняного внутрішкільного управління, спричинені низкою суперечностей, зокрема, між: а) об'єктивними потребами соціального середовища і самих шкіл в удосконаленні управління та його застарілим традиційним характером, що виявляється у відсутності механізмів превентивного, випереджувального реагування на численні проблеми; б) інноваційними процесами у шкільній освіті та відсутністю механізму забезпечення їх узгодженого і позитивного впливу на якість навчання; в) розширенням управлінських компетенцій школи та недостатньою професійною підготовленістю очільників шкіл.

У контексті вищезазначеного перед українською педагогічною наукою і практикою постала об'єктивна потреба перегляду функційного змісту внутрішкільного управління. Тому актуальність порушеної дисертанткою наукової проблеми не викликає сумнівів, коло питань, що досліджуються, є перспективним, позаяк визначається об'єктивною потребою реформування системи управлінської діяльності керівника загальноосвітньої школи на сучасному етапі.

Актуальність і значущість підтверджується також тим, що дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та методики початкової освіти «Динаміка комплексної теоретичної і практичної підготовки вчителя початкових класів відповідно до професіограми і перманентної модернізації початкової освіти» (державний реєстраційний номер 0116U003881) і кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як складник комплексної наукової проблеми «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0113U001233). Тема дисертації затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 14 від 15 жовтня 2015 р.). Їй узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 8 від 15.12.2015 р.).

Дисертанткою на належному науковому рівні обґрунтовано вибір теми, чітко сформульовано мету й завдання дослідження, а також зроблено логічні висновки відповідно до визначених завдань.

Найбільш істотними науковими результатами, які містяться в дисертації, вважаємо те, що дисертантка: здійснила аналіз історіографії дисертаційної роботи та обґрунтувала загальні засади організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні другої половини XX ст.; проаналізувала основні підходи до моделювання організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи України впродовж другої половини XX ст.; обґрунтувала специфіку, зміст і мету діяльності директора загальноосвітньої школи в рамках організаційного та виховного аспектів досліджуваного періоду; проаналізувала основні принципи управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні (друга половина XX ст.); окреслила сучасну теоретичну модель управління в рамках організаційно-виховної діяльності директора школи.

Достовірність і новизна результатів проведеного дослідження забезпечені методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу різноманітних взаємодоповнювальних методів, адекватних предметові, меті й завданням дослідження, об'єктивним аналізом здобутих результатів.

Основні науково-теоретичні положення й результати дослідження Чубінської Наталії Богданівни представлено на численних науково-практичних конференціях різного рівня. Нові факти, ідеї, наукові положення й висновки роботи достатньо повно висвітлено в означених друкованих публікаціях. До позитивних характеристик необхідно віднести і широку географію впровадження результатів дослідження.

Важливими результатами дослідження стали: аналіз загальних засад організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні другої половини ХХ ст.; отримало розвиток положення про суспільно-економічну та політичну детермінованість специфіки, змісту та мети діяльності директора загальноосвітньої школи у рамках організаційного та виховного аспектів; виокремлено методи, що забезпечували реалізацію мети та завдань організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи (формування структури виховного колективу, органів учнівського самоуправління; організація суспільно корисної діяльності; розробка єдиних вимог; дотримання у школі усталеного режиму і порядку; формування шкільних традицій); систематизовано й узагальнено основні принципи управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні упродовж досліджуваного часового відрізка в рамках виокремлених періодів: I) 50-і рр. – 1985 р.; II) 1985 – 1991 рр.; III) проголошення незалежності України у 1991 р. до 2000 р. тощо.

Не викликає сумніву практичне значення здобутих результатів дослідження, що полягає в тому, що здобувачкою проаналізовано й обґрунтовано особливості організаційно-виховних аспектів діяльності директора школи протягом означеного періоду, що уможливило

використання цих даних при викладанні дисциплін «Педагогіка», «Теоретичні основи педагогіки», «Історія педагогіки», «Школознавство», «Актуальні проблеми педагогіки» для студентів педагогічних спеціальностей; систематизовано фактографічний матеріал і теоретичні положення, які можна використати у процесі підготовки навчальної літератури, при розробці навчальних програм з історії педагогіки, теорії і практики навчання й виховання, школознавства та у науково-дослідницькій роботі; узагальнено і представлено матеріали дослідження, які можуть бути корисними в організації роботи директора школи в умовах сьогодення, про що свідчать результати їх апробації. Автор була учасником Форуму освітнього лідерства «4Lead» (м. Львів, 02.02.2019 р.), де презентувала й апробувала результати власного дослідження.

Вважаємо, що структура дисертації, що складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків, розкриває її зміст, відзначається послідовністю, цікавим змістовим матеріалом, аргументованістю зроблених висновків, що засвідчує, що автор добре володіє методологією дослідження, грамотно, послідовно, коректно розв'язує завдання дисертації. Теоретико-методичні засади дослідження забезпечуються адекватним добором і використанням відповідних методів дослідження. Значення й обсяг поставлених завдань цілком відповідає вимогам до кандидатської дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні (друга половина XX століття)» автор проаналізувала ступінь дослідженості проблеми, схарактеризувала основні підходи до моделювання організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи України досліджуваного періоду, окреслила професіограму керівника загальноосвітнього закладу з позицій ретроспективи та генези.

Для створення цілісної картини про стан дослідженості організаційно-виховних аспектів діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні у

другій половині XX ст. здобувач цілком виправдано згрупувала опрацьовані джерела в рамках трьох історичних періодів та докладно проаналізувала кожен з них в історіографічному вимірі досліджуваної проблеми.

Автор слушно стверджує, що в теорії управління питання про його функції є одним з центральних, позаяк розкриває сутність і зміст управлінської діяльності на всіх її рівнях. Із метою подолання однобічності аспектного підходу дослідниця розглядає відносини управління системно, комплексно, в єдності їх якостей, рис, властивостей, характерних особливостей. Такий системний підхід уможливив з'ясування зв'язку окремих видів відносин управління.

На увагу заслуговує аналіз професіограми директора загальноосвітньої школи досліджуваного часового проміжку. Здобувач ретельно проаналізувала якості, функції очільника школи, переконливо обґрунтувала, що важливим питанням, що має велике значення для педагогічної теорії та практики, є проблема керівництва загальноосвітньою школою загалом і вимог до керівника закладу освіти зокрема, та довела, що підходи до формулювання професіограми керівника школи залежали від тих чи інших часових періодів, суспільного ладу, особливостей функціонування економіки тощо. Автор зробила висновок, що діяльність багатьох директорів шкіл радянської доби, які залишили помітний слід в історії українського шкільництва, була індетермінована, тобто вступала в суперечність із вимогами тогочасного суспільства і стояла на позиціях демократизму і гуманізму.

У роботі зроблена спроба дослідження вимог до особистості директора школи в зарубіжжі, таке студіювання є прогностичним для вітчизняної педагогічної думки і може стати новим вектором подальших наукових студій здобувачки. Цей аспект теж заслуговує схвалення.

Результати наукового аналізу дали змогу Н. М. Чубінській виокремити ті вимоги до директора, які «загубилися» на манівцях історії, а також ті, які становили ядро та на всіх етапах вітчизняної історії, та й досі залишаються

актуальними. Атавізмом для сучасного етапу розвитку загальноосвітньої школи, як зазначає автор, стали такі риси керівника, як відданість ідеалам марксизму-ленінізму, войовничий атеїзм, партійність, комуністична свідомість тощо. Натомість сьогодні в професіограмі педагога з'явилися вимоги до директора, пов'язані зі становленням інформаційного суспільства, ринкової економіки (комп'ютерна грамотність, елементарні економічні знання тощо). За думкою дослідниці, неперехідними цінностями і далі залишатимуться морально-етичні: любов до дітей, порядність, чесність, справедливість, вимогливість до себе та до інших, сила волі, непримиренність до антисуспільних вчинків, витримка, тактовність, доброзичливість, повага до людей, співчутливість, почуття відповідальності, демократизм тощо.

Другий розділ «Прикладні аспекти організаційно-виховної діяльності директора школи» присвячений аналізу реалізації змісту та мети організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи, аналізу основних принципів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні другої половини ХХ ст. Здобувач наголошує на багаторівневості діяльності директора сучасної школи, необхідними компонентами якої є: вибір цінностей та цілей, формулювання завдань діяльності школи, вивчення й аналіз рівня навчально-виховної роботи, система раціонального і колегіального планування, організація педагогічного колективу в широкому сенсі цього слова, вибір оптимальних шляхів для поліпшення рівня навчання, виховання й розвитку усіх суб'єктів освітнього процесу, об'єктивний аналіз досягнень, ефективний контроль і пошук шляхів для поліпшення й корекції організаційних та виховних аспектів життя школи.

Мотивованим є висновок, що успіх реалізації завдань шкільного управління значною мірою залежить від особистості директора школи, менеджера, управлінця, керівника, наставника, лідера педагогічного колективу. Відтак важливою є організація діяльності директора школи на

засадах гуманізму, демократизму, колективності, творчості, результативності, дитиноцентризму тощо.

На окрему увагу заслуговує авторська сучасна модель оперативного управління у рамках організаційно-виховної діяльності директора школи, компонентами якої є: базові принципи управління навчально-виховним закладом; стратегія розвитку школи як складного цілісного механізму; завдання установки на довгострокову та короткотермінову перспективи; структура і порядок взаємодії між підрозділами організації; організаційна культура усіх суб'єктів навчально-виховного процесу; мотиваційні аспекти життєдіяльності школи.

У Висновках представлено й схарактеризовано результати здійсненого дослідження, обґрунтовано значущість питань, які вивчалися, для можливого їх використання в теорії і практиці вітчизняної освіти; узагальнено основні здобутки дисертантки, що логічно завершують дослідження, яке характеризується як науковою значущістю, так і практичною корисністю.

Виконана дисертаційна робота Н. Б. Чубінської становить певний внесок і в розвиток української персоналістики, позаяк автор актуалізувала діяльність низки директорів-новаторів досліджуваного періоду.

Усе це дає змогу констатувати, що мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано.

У Додатках уміщено матеріали, що глибше ілюструють певні положення змісту дисертації, розкривають їхню сутність і дають більш чітке уявлення про хронологію перебігу дослідження, увиразнюють історіографію дослідження проблеми. На особливу увагу заслуговує додаток А, що інформує про план роботи директора Павлиської школи з 5 до 10 жовтня 1953 р., додаток Б «Педагоги-новатори – директори шкіл» та інші, які увиразнюють посадові обов'язки директора школи, зафіксовані в нормативно-законодавчих документах.

Отже, аналіз викладеного в дисертації матеріалу переконливо свідчить про актуальність обраної теми, належний теоретичний рівень і практичне значення наукового доробку Чубінської Н. Б.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, варто відзначити певні дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Розв'язуючи перше завдання дослідження, автор здійснила аналіз історіографії дисертаційної роботи, обґрунтувала загальні засади організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні другої половини XX ст., однак поза увагою залишилася характеристика джерельної бази дослідження.

2. Є певний хронологічний дисбаланс у часових рамках дослідження порушеної проблеми. Так, у назві дисертації зазначено: друга половина XX століття. У вступній частині роботи автор вказує: «Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину XX – початок XXI ст. За нижню межу слугує перша половина 1950-х рр., коли з'явилися базові урядові документи про організацію закладів освіти та управління ними і поширення передового педагогічного досвіду (1950). За верхню межу – 2002 р., коли Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. була ухвалена «Національна доктрина розвитку освіти», яка з-поміж пріоритетних освітніх напрямів і завдань першочерговими визначила налагодження високопрофесійного наукового, аналітичного, інформаційного супроводу управлінських рішень в освіті, що визначило потребу удосконалення та модернізації організаційно-виховної функції директора школи». Окремі місця дисертаційної роботи та додатки теж виходять за межу XX сторіччя.

3. Узагальнена та систематизована Н. Б. Чубінською інформація стосовно основних принципів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи, що викладена в підрозділі 2.2, сприймалася б краще, якщо б була представлена схематично (у вигляді моделі, таблиці,

рисунка тощо) та ширше проілюстрована діяльністю директорів-новаторів досліджуваного періоду.

4. У роботі подано авторську періодизацію дослідженості проблеми внутрішкільного управління та виокремлено три періоди. Вважаємо, що дисертантці варто було б уточнити критерії їх структурування та виокремити субперіоди, зробити висновок про те, який із періодів виявився найбільш плідний щодо дослідження організаційно-виховної діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні другої половини ХХ ст.

5. Загалом погоджуючись з висновком здобувачки про те, що сучасний «стан розбудови й реформування загальноосвітньої школи вимагає пошуку нової моделі управління закладом освіти та зміну якостей і функцій директора школи, менеджера нового типу, лідера нового формату, найважливішою функцією якого має стати прагнення бути лідером та менеджером інноваційного розвитку», вважаємо, що з огляду на нинішню суспільно-політичну ситуацію в Україні, спричинену анексією Росією Криму, військовими діями на сході держави як відповідь на російську агресію тощо, окрім іншого, доречним видається висунення на передній план формування таких рис директора школи, як патріотизм, національна свідомість, громадянськість. З огляду на це організаційні й виховні аспекти діяльності директора школи в цій площині повинні стати пріоритетними.

6. Більш ґрунтовними, на нашу думку, могли б бути висновки до розділів та підрозділів дисертації, як, до прикладу, до підрозділу 1.2, розділів першого та другого. Окремі місця дисертації не позбавлені мовленнєвих огріхів.

Однак висловлені зауваження та побажання не знижують загального позитивного враження від дисертаційної праці й є приводом для наукової дискусії. Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, має наукову і практичну цінність. Основні наукові результати дослідження оприлюднено в 11 публікаціях: 11 – одноосібних. З них: 6 – у наукових

фахових виданнях, 2 – у зарубіжних виданнях, 3 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

На підставі здійсненого аналізу дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих праць можна зробити висновки про те, що дисертація Чубінської Наталії Богданівни «Організаційно-виховні аспекти діяльності директора загальноосвітньої школи в Україні (друга половина XX століття)» є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Дослідження відповідає пп. 9, 10, 12–14 Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок присудження наукових ступенів» (затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р.), а її автор, Чубінська Наталія Богданівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Г. В. Білавич

